

Сутність *due diligence* і можливості використання в Україні

Андрій Юрійович Сітарчук,
аспірант

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Досліджено сутність поняття «*due diligences*». Визначено його основні форми і методи проведення. Показано перспективи розвитку *due diligences* в українських банках та основні проблеми, які є на даному етапі його впровадження.

Ключові слова: *due diligences*, злиття, поглинання, банк, банківська система, підприємство.

Постановка проблеми. В умовах посткризового періоду підприємства для того, щоб зберегти або хоч відновити свої позиції на ринку, змушені здійснювати операції зі злиття і поглинання. Тому для банку як для потенційного інвестора, так і для підприємства як для потенційного покупця постає питання щодо реально-го стану підприємства, яке купують. Але ці операції несуть у собі величезні ризики. Тому для збору повної, достовірної та об'єктивної інформації про фінансовий стан, ринкову позицію і правовий статус компанії-контрагента можна застосувати спеціальну процедуру комплексної перевірки під назвою «*due diligences*». Також банк, у зв'язку з особливістю його діяльності, може сам надавати і проводити для потенційних клієнтів процедуру комплексної перевірки підприємства – «*due diligences*».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з дослідженням і проведенням «*due diligences*», в Україні малодосліджені, проте зараз усе частіше піднімаються у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: Н. Аверченко, О. Глинський, О. Орлов, Н. Сілічева, І. Томашевська, О. Андрущенко та інші. Загальну інформацію також можна знайти на сайтах аудиторських і страхових компаній.

Метою дослідження є розкриття сутності поняття і змісту «*due diligences*» і можливість його використання українськими банками.

Виклад основного матеріалу дослідження. «*Due diligences*» – це процедура формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, що включає інвестиційні ризики, незалежну оцінку об'єкта інвестування та інші чинники. Передусім «*due diligences*» направлений на всебічну перевірку законності та комерційної привабливості планової операції або інвестиційного проекту, проте важливу роль також відіграє і повнота інформації, яку надають за цього виду перевірки, що дозволяє інвесторам або діловим партнерам більш глибоко оцінити всі переваги і недоліки співпраці [1, с. 289].

Термін «*due diligences*» у перекладі з англійської мови означає «належна перевірка», «перевірка належної сумлінності», але жоден із наведених варіантів не розкриває повною мірою його сутності. В інформаційних джерелах можна знайти спроби трактувань цього терміна як правового аудиту, що, на нашу думку, не лише не дозволяє зрозуміти сутність «*due diligences*», а й су-перечить самому поняттю «аудит» [2, с. 189–191].

Найбільш повним є визначення, запропоноване О. О. Терещенком, який під «*due diligence*» пропонує розуміти глибокий і комплексний аналіз усіх аспектів фінансово-господарської діяльності підприємства: організаційних, правових, фінансових, маркетингових, податкових, політичних, ринкових, технологічних та ін. [2].

Аналіз ґрунтується на внутрішній інформації, нотаріальних актах, даних, які надають конкуренти / партнери, і проводиться з метою:

- перевірити достовірність фінансової та іншої внутрішньої інформації;
- знайти підтвердження припущенням, закладеним у бізнес-плані;
- оцінити можливість реалізації короткострокової і довгострокової стратегії;
- переконатись у правильності оформлення всіх документів на предмет їхньої відповідності законодавству і внутрішнім правилам;
- упевнитись у правильності і своєчасності подання податкової і статистичної звітності;
- оцінити конкурентні позиції на ринку;
- переконатися в тому, що керівництво є достатньо компетентним для реалізації намічених планів;
- знизити всі наявні ризики.

Сучасні фахівці у сфері злиття і поглинання підприємств формують найрізноманітніший перелік видів діяльності, які включаються до складу «*due diligence*» залежно від сфери діяльності підприємства, яке піддається перевірці. Найчастіше виділяють п'ять основних складових «*due diligence*»:

- фінансовий аналіз (*Financial due diligence*) – концентрує увагу на здатності приносити дохід. Інколи він проводиться одночасно з аудитором. У процесі фінансового аналізу вивчаються активи, доходи, фінансові коефіцієнти і система фінансового планування та контролю;
- податковий аналіз (*Tax due diligence*) проводиться з метою оцінювання податкового навантаження, а також для виявлення можливості оптимізації податкового тягаря;
- аналіз правових аспектів комерційної діяльності (*Legal due diligence*) направлений на перевірку діяльності відповідно до нормативних актів у сфері цивільного, трудового права, а також інших законів. У процесі *Legal due diligence*

вивчають статут, договори з клієнтами, контрагентами і персоналом. Крім того, складають і редагують нові типові договори;

- аналіз інформаційного забезпечення (*IT due diligence*);
- також проводиться аналіз впливу на довкілля (*Environmental due diligence*), у рамках якого визначаються й оцінюються ризики, пов'язані із забрудненням довкілля і з природоохоронними діями уряду.

Усі вищезазначені етапи всебічного дослідження базуються, перш за все, на діяльності і показниках за попередні періоди часу. Вони і становлять предмет ви-

вчення найбільш складної частини *due diligence* – аналізу стану на ринку (*Market due diligence*) [3, с. 54–55].

Також інколи експерти виділяють ще одну складову (*Political due diligence*), в якій аналізуються політичні ризики, пов'язані з діяльністю підприємства, визначаються перспективи розвитку підприємства за умов нестабільного політичного середовища.

Фахівці оцінюють вигоди і зобов'язання передбачуваної операції шляхом аналізу всіх аспектів минулого, теперішнього і прогнозованого майбутнього періоду, що набуває, і виявляють будь-які можливі ризики.

Схематично процес «*due diligence*» відображено на *рисунку*.

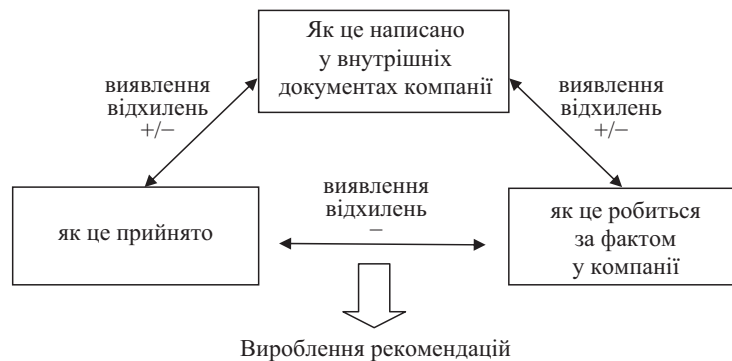

Рис. Процес «*due diligence*» [4, с. 49]

Оскільки у процесі проведення «*due diligences*» розголошується конфіденційна інформація компанії, де проводять перевірку, то перед початком проведення такої перевірки підписують договір про конфіденційність інформації, порядок і строки проведення такої процедури. Зазвичай, строки проведення займають від кількох тижнів до року, це залежить від розміру компанії та специфіки діяльності. Переважно процес проведення «*due diligences*» поділяється на кілька основних етапів.

На *першому етапі* визначаються організаційні та фінансові питання, зокрема обсяг, час, місце проведення, вартість, а також встановлюється перелік фахівців, які безпосередньо беруть участь у «*due diligences*». На цьому етапі укладаються договори про конфіденційність, що визначають умови надання інформації та доступу до документів, перелік осіб, які мають такий доступ, а також організаційні заходи, спрямовані на забезпечення режиму конфіденційності. Крім того, на підготовчому етапі відбувається ознайомлення з потенційним об'єктом угоди купівлі-продажу, складається лист-зобов'язання щодо надання послуги.

На *другому етапі* відбувається запит і збір інформації, визначаються основні документи, які будуть перевіряти, виходячи з принципу суттєвості. Залежно від обсягу і цілей «*due diligences*» складають список документів та інформації. При складанні списку враховується специфіка об'єкта дослідження та збираються максимально повні, достовірні дані про фінансовий стан підприємства, його виробничі потужності, про контрагентів і партнерів [5, с. 194–195].

Третій етап передбачає проведення самої перевірки, аналіз інформації про підприємство, яке при-

дбавають, проведення інвентаризації. Для вивчення документів за однією тематикою (наприклад, фінансова звітність або документи про майновий комплекс) залучаються фахівці саме цього профілю, які, володіючи найбільш повними знаннями в цій сфері, можуть набагато глибше та ефективніше провести аналіз і виявити всі проблемні моменти. Також на третьому етапі зазвичай складають запити додаткової інформації та документів на основі вже досліджених даних. Доволі рідко бувають випадки, щоб цілі були досягнуті після першого ж запиту документів без будь-яких пояснень з боку підприємства, яке перевіряють, і надання додаткових документів та даних. Крім вивчення документації, на цьому етапі певний час відводиться на інтерв'ю, тобто зустрічі з керівництвом і співробітниками підприємства, які, здебільшого, можуть краще пояснити особливості бізнесу та інколи навіть дати відповіді на питання, які залишаються незрозумілими після аналізу письмових матеріалів.

Останнім (четвертим) етапом проведення процедури «*due diligences*» є підготовка і надання звіту. Всі висновки, отримані в ході «*due diligences*», повинні бути відображені у звіті, хоча замість звіту інколи готують інформаційну довідку, де представлені основні питання, які цікавлять замовників «*due diligences*». У будь-якому разі для замовників перевірки важливим є не стільки самий звіт, скільки виявлені в ході перевірки обставини, що впливають на прийняття подальших рішень. Ураховуючи, що в роботі беруть участь фахівці трьох напрямів – оцінювачі, юристи й аудиторі, як правило, формуються три звіти. Для зручності сприйняття інформації найбільш істотні дані зводять в окрему презентацію. Така форма представлення ре-

зультатів роботи фахівців дозволяє підприємству-покупцю зосередити увагу на головному [5, с. 195–196].

Ураховуючи сутність і специфіку, проведення «*due diligence*» потребує спеціальних знань і навичок. Хоча й існує багато аудиторських, консалтингових та інших компаній, такими знаннями володіють банківські працівники, які мають досвід як у звичайному банківському кредитуванню юридичних осіб, інвестиційному фінансуванню, так і в операціях зі злиттів та поглинань. Як свідчить міжнародна практика, навіть компанії, які пройшли шлях неодноразових злиттів і поглинань, не обходяться без зовнішніх консультантів в особі банківських установ. Це один із найскладніших видів бізнесу, який фахівці називають «вершиною корпоративних фінансів».

У межах означеного комплексу банківські установи (особливо дочірні установи іноземних банків) можуть виступати у сфері злиття і поглинання як інвесторами, так і установою, яка надає послуги «*due diligence*». Таким чином, це дає змогу скоротити час і гроші, а також уникнути фінансових ризиків.

Сьогодні в Україні, виходячи зі специфіки нормативно-правового регулювання банківської діяльності та особливостей розвитку підприємницького сектору, вітчизняні банки не займаються таким видом обслуго-

вування і не є організаційно готовими до проведення даних операцій. Це зумовлено тим, що в Україні немає належної інформаційної бази і відповідної методики проведення операції «*due diligence*». Хоча цей процес вимагає залучення значних ресурсів: фінансових, матеріальних, формування належної бази та методик проведення, залежно від сфери діяльності підприємства, яке купують, і залучення відповідних фахівців, але це дозволить українським банкам вийти на новий рівень діяльності, розширити і закріпити свої конкурентні позиції [6, с. 43].

Висновки. Однією з головних проблем проведення «*due diligence*» в Україні є те, що її часто сприймають за звичайний аудит. Основною відмінністю «*due diligence*» від аудиту є те, що «*due diligence*» оцінює не тільки основні засоби компанії, її ліквідність, а й позицію компанії на ринку, її «брендовість», перспективи розвитку і здатність приносити реальні доходи.

Надання послуги «*due diligence*» вимагає залучення значних ресурсів: трудових, фінансових, матеріальних тощо, дозволить українським банкам вийти на нові ринки діяльності, що досить добре в посткризовий період. Тому «*due diligence*» є новою ланкою у процесах злиття і поглинання та в діяльності українських банків загалом.

Список використаних джерел

1. Сілічева Н. Є. Сутність Due Diligence (Дью Ділідженс) і можливі перспективи розвитку в Україні / Н. Є. Сілічева // Економічний простір. – 2011. – № 45. – С. 288–296.
2. Терещенко О. О. Управління фінансовою санацією підприємств : підручник / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
3. Гончаренко А. А. Комплексна діагностика банку: сутність, види, особливості проведення / А. А. Гончаренко // Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. – С. 51–58.
4. Семенова Л. Технологія проведення Due Diligence / Л. Семенова // Банковський менеджмент. – 2011. – № 9. – С. 47–50.
5. Томашевська І. Л. Due diligence: порядок проведення та документування / І. Л. Томашевська // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4 (54). – С. 194–196.
6. Пшик Б. І. Напрямки діяльності українських банків у сфері корпоративного фінансування / Б. І. Пшик // Вісник НБУ. – 2005. – № 7. – С. 40–44.

Summary. The essence of the concept of «*due diligences*» the article investigates. The main forms and methods of implementation. «*due diligences*» are identified the possible prospects of «*due diligences*» in Ukrainian banks and major problems, that are at this stage of its implementation, are shown.

Keywords: *due diligences*, merger, acquisition, bank, banking, business.